

Recensioner

Lewis A. Coser, *Giriga institutioner. Sociologiska studier av totalt engagemang*, Arkiv förlag, 2025

Lewis A. Coser (1913–2003) var en tysk-amerikansk sociolog vars forskning i hög grad kom att prägla 1900-talets förståelse av konflikt, makt och organisation. I verket *Greedy Institutions: Patterns of Undivided Commitment* från 1974, som nu utkommit i svensk översättning, introducerade han begreppet ”giriga institutioner”. Den sortens institutioner kännetecknas av att de kräver fullständig lojalitet, odelad närvaro och exklusivt känslomässigt engagemang från sina medlemmars sida. Den svenska översättningen av Henrik Gundenäs inleds med en utförlig introduktion av professor Ola Agevall, som placerar in Coser i ett historiskt och vetenskapligt sammanhang. Agevall visar inte bara hur teorin om giriga institutioner kan operationaliseras empiriskt, utan framhäver också dess teoretiska betydelse för politisk filosofi. I synnerhet anknyter han till Michael Walzers diskussion om individens vilja och möjligheter att fritt tillhöra en girig institution, vilket sätter ljuset på spänningen mellan individuella frihetsanspråk och samhällets krav.

När jag läste den svenska utgåvan upplevde jag den på ett annat och djupare sätt än när jag tidigare tagit del av originalet på engelska. En förklaring kan vara att jag under mellantiden har utvecklat en större emotionssociologisk medvetenhet. Samtidigt har det gått mer än ett decennium mellan de två läsningarna. Det är alltså inte bokens grundidéer som har förändrats, utan jag själv som läsare. Hur detta har påverkat min förståelse vill jag återkomma till längre fram.

Cosers grundläggande tes är att vissa institutioner inte nöjer sig med partiell lojalitet. De söker i stället forma hela människans identitet, styra hennes känslor och bestämma hennes lojaliteter. Genom att undanröja konkurrerande känslomässiga band till familj, vänner och andra gemenskaper försöker dessa institutioner säkerställa ett totalt och odelat engagemang från sina medlemmars sida. Teorin underbyggs med en rad historiska och nutida exempel och struktureras i tre huvuddelar: i *härskarens*, *familjens* och *kollektivets* tjänst.

I den första delen analyserar Coser exempel som eunucker, hovjudar och kungliga mätresser – individer vilkas livsbanor formats av absoluta lojalitetskrav. Eunuckernas kastration bröt banden till familj och deras egen sexualitet, vilket gjorde dem helt beroende av härskarens gunst. Hovjudar och religiösa avfällingar befann sig på liknande sätt i en position där alternativa gemenskaper saknades, vilket tvingade dem att satsa hela sin existens på att vinna maktens välvilja. Särskilt intressant är analysen

av den kungliga mätressen, där intimitet och sexualitet vävs samman med politik. Genusdimensionen framträder här tydligt, även om det inte var Cosers intention. Kvinnan reduceras till kropp och känsla, medan mannen representerar makt och rationalitet. Intimiteten förvandlas till en politisk resurs, något som med Michel Foucaults terminologi kan beskrivas som biopolitik. Ur ett emotionssociologiskt perspektiv visar detta exempel hur känslor inte endast är privata fenomen, utan något som kan socialt organiseras och exploateras i maktens tjänst.

I bokens andra del vänds blicken mot familjen som girig institution. Här analyserar Coser både hushållstjänarens relation till husbondens familj och hemmafruns roll i äktenskapet. Tjänarens lojalitet byggs genom närhet och känslomässiga band som gör det svårt att utveckla andra sociala relationer – hushållet blir på så sätt en totaliserande institution. Än mer fruktbart är kapitlet om hemmafrun, där Coser utvecklar en strukturell könsanalys. Hemmafrun binds till familjen genom vad jag vill kalla emotionellt arbete – omsorg, känslomässig tillgänglighet och lojalitet – som i högre grad gagnar mannen än henne själv. Dessutom är hennes status avhängig av mannens samhällsställning. Här föregriper Coser senare feministiska analyser som pekar på att familjen reproducerar könsojämlikhet inte bara genom arbetsdelning, utan också genom känslomässiga strukturer. Det emotionsarbete som hemmafrun utför är avgörande för familjens funktion men förblir osynliggjort i samhället. Detta perspektiv kan i en modern kontext kopplas till diskussionen om yrkeskvinnors dubbla bördor, å ena sidan familjens krav på känslomässig lojalitet, å andra sidan arbetslivets krav på prestation. Coser antyder denna dubbelhet men utvecklar den inte fullt ut. Läsningen blir därför särskilt givande om den kombineras med just genus- och emotionssociologiska perspektiv: familjen framträder då som girig därför att den inte bara kräver tid och praktiskt arbete, utan även känslor, kärlek och omsorg.

I den tredje delen riktas uppmärksamheten mot religiösa ordnar, sekter och politiska rörelser. Coser visar återigen hur dessa institutioner ofta bygger sin styrka på kravet på odelad lojalitet, något som möjliggörs genom strikt kontroll av medlemmarnas privata och intima sfärer. Regleringen av sexualitet och känslomässiga band blir därmed ett centralt verktyg för att trygga sammanhållningen. Celibatet inom den katolska kyrkan utgör ett tydligt exempel. Genom att prästen avskärs från familjeband och äktenskap kanaliseras hans känslomässiga och praktiska engagemang helt mot kyrkan och dess uppdrag. På så sätt elimineras potentiella konkurrerande lojaliteter och rekryteringar till kyrkan genom arv. Liknande mönster återfinns inom olika utopiska kollektiv, där man ibland valt en annan strategi för att neutralisera hotet i form av exklusiva relationer. Här kan sexualiteten i stället regleras genom promiskuitet eller genom att samlivet organiseras i kollektiv form. Tvåsamheten uppfattas då som en risk, eftersom den skapar starka band mellan individer som kan undergräva gruppens enhet. Genom att upplösa eller omdefiniera intima relationer säkerställer man att individens primära lojalitet hela tiden riktas mot kollektivet snarare än mot en enskild partner. På så sätt blir kontrollen av sexualiteten inte bara en fråga om moral eller disciplin, utan en medveten strategi för maktutövning och kollektiv stabilitet.

Baserat på boken vill jag emellertid dra slutsatsen att de giriga institutionerna inte

enbart gör anspråk på individens yttre lojalitet, tid och arbete, utan även på människans innersta väsen – hennes frihet, intimitet, kärlek och sexualitet. Resultatet blir en form av existentiell ofrihet, där känslor och uttryck för kärlek riskerar att kvävas eller omformas i institutionernas tjänst. Det som annars utgör grunden för mänsklig gemenskap och identitet blir till något som måste kontrolleras, regleras eller offras för att upprätthålla kollektivets krav på helhjärtad lojalitet. Denna tematik löper som en röd tråd genom hela boken och tjänar som obönhörlig påminnelse om vad det kostar när makten söker göra anspråk på hela människan. Det är inte enbart ett socialt pris, där individen mister sina privata relationer, utan också ett djupt personligt och emotionellt pris. Den djupa sorgen över att förlora möjligheten att älska och bli älskad på egna villkor. På så sätt visar Coser hur ”giriga institutioner” inte bara formar människors yttre liv, utan också koloniserar deras inre värld, där lojalitet ställs mot frihet och där intimitet blir en arena för maktutövning.

Här blir Cosers analys särskilt relevant för emotionssociologin. Han visar att känslor, begär och intimitet inte endast är privata angelägenheter utan institutionellt organiserade för att säkerställa lojalitet. Celibatet blir i detta ljus inte främst en religiös dygd, utan en organisatorisk teknik för att omdirigera prästernas känslomässiga energi mot kyrkan. På samma sätt kan den kollektivt reglerade promiskuiteten i exempelvis Oneida-kolonin förstås som en strategi för att upplösa exklusiva band och därigenom neutralisera tvåsamhetshotet. Den gemensamma nämnaren är att kärlek och intimitet alltid utgör ett potentiellt hinder för total lojalitet – eftersom de skapar starka, alternativa bindningar mellan individer. Därför måste dessa känslor disciplineras genom antingen förbud, omfördelning eller kollektivisering. Cosers poäng blir därigenom också en påminnelse om att känslor inte kan reduceras till det privata. De är en central arena för maktutövning, där kampen om lojalitet lika mycket handlar om hjärtats affektioner som om ideologier. Cosers teori om giriga institutioner visar med skärpa att makt aldrig enbart handlar om resurser, hierarkier eller yttre disciplinering. Den griper också in i människors innersta kärna. Det som vid en första anblick kan framstå som privata angelägenheter, såsom kärlek och begär, blir i själva verket centrala redskap för att säkerställa kollektivets eller organisationens sammanhållning. Detta gör Cosers begrepp fortsatt relevant i vår tid. Arbetsplatser som kräver passion, engagemang och ”kärlek till jobbet” kan ses som nutida giriga institutioner. Digitala plattformar förstärker samma logik. De kräver ständig närvaro och emotionell investering och skapar en lojalitet som riskerar att konkurrera med andra sociala band. I denna bemärkelse hjälper Coser oss att förstå att kampen om människans känslor och intimitet inte är historisk, utan en pågående realitet i både arbetsliv och vardag.

Samtidigt visar begränsningarna i hans analys på behovet av vidareutveckling. Att institutioner är ”giriga” säger något om deras anspråk men inte tillräckligt om individens aktiva deltagande. Varför väljer människor att underkasta sig och inte att göra motstånd? Här behöver teorin kompletteras med flera sociologiska perspektiv som rör behovet av mening, trygghet och tillhörighet. Det är först då vi kan förstå varför människor inte bara tolererar utan ibland också söker sig till miljöer som kräver deras fulla engagemang. *Giriga institutioner* är mer än en analys av vissa historiska epoker.

Boken är också ett sätt att se hur makten gör anspråk på hela människan, hennes tid, hennes känslor och hennes identitet. Frågan Coser lämnar oss med är därför lika aktuell i dag som den var när han skrev sin bok: Hur mycket av vårt känslomässiga liv är vi beredda att ge bort och till vem? Att läsa Coser är också att möta en spegel av vår egen tid, en påminnelse om att vi kanske ska kriga för att befria kärleken och individen från institutionernas anspråk.

Aida Alvinus

Professor i ledarskap och ledning

Institutionen för ledarskap och ledning, Försvarshögskolan